

הרב אריאל שמואל דוד

ישיבת 'מאור טוביה' מצפה ירחו

## אמירת שבע ברכות שלא בבית החתן והכלה\*

א. הקדמה \* ב. סוגיית הגמרא \* ג. דעת התוספות וסיעתם - מברכים בבית החתן בלבד \* ד. דעת הר"ן וסיעתו - מברכים בכל מקום שהחתן והכלה נמצאים \* ה. שמועות סותרות בדעת הריצב"א \* ו. שיטת הרא"ש - העברת מקום החופה למקום אחר \* ז. פסיקת ההלכה ומנהג ישראל \* ח. שינוי המציאות בזמנינו

### א. הקדמה

רוב האנשים בימינו נוהגים לערוך סעודות לכבוד החתן והכלה בשבעת ימי המשתה, שלא בבית הזוג החדש, ולברך שבע ברכות. לעומתם, נוהגים חלק מהאנשים לברך את שבע הברכות רק בבית החתן והכלה ולא במקומות נוספים, וישנם מנהגי ביניים. בשורות הבאות נראה את מקורן של השיטות השונות וטעמיהן, ולבסוף נציע את הדרך אשר לענ"ד היא מרווחת יותר.



### ב. סוגיית הגמרא

נאמר בגמרא במסכת סוכה (כה ע"ב):

ואמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: חתן והשושבינן וכל בני החופה פטורין מן הסוכה כל שבעה. מאי טעמא? משום דבעו למיחדי [רש"י: לשמוח]. וליכלו בסוכה וליחדו בסוכה? אין שמחה אלא בחופה. וליכלו בסוכה וליחדו בחופה? אין שמחה אלא במקום סעודה. וליעבדו חופה בסוכה? אביי אמר: משום ייחוד, ורבא אמר: משום צער חתן. מאי בינייהו? איכא בינייהו דשכיחי אינשי דנפקי ועיילי להתם, למאן דאמר משום ייחוד - ליכא, למאן דאמר משום צער חתן - איכא. אמר רבי זירא: אנא אכלי בסוכה וחדי בחופה\* וכל שכן דחדי ליכא, דקא עבידנא תרתי.

רבי אבא בר זבדא מסר בשם רב שחתן ובני החופה\* פטורים מן הסוכה, והגמרא ביארה שהחתן ובני חופתו מחוייבים בשמחת הנישואין ואין הם יכולים לקיימה תוך אכילה בסוכה\*,

\* מאמר זה לראשונה פורסם בתחומין, גיליון מ, ומובא כאן עם הוספות רבות, כפול באורכו. בירחון האוצר עלה בעבר נושא זה על ידי הרב יניב לוי, בגיליון לה, ומיני ומיניה תסתיים שמעתתא.

א. המאירי והרא"ש (ב, ח) גרסו: "וחדי בסוכה".

ב. החיד"א (שו"ת חיים שאל ח"ב סי' לה אות ד) כתב שדין 'בני חופה' הוא רק באלו ששוהים עם החתן והכלה כל שבעת הימים, ולא באלו הקרואים ובאים לסעודה אחת בלבד.

ג. ופטורים משום שהעוסק במצוה פטור מן המצוה (המאירי והר"ן [יא ע"ב בדפי הרי"ף]), או משום מצטער, שאם תושבת השמחה יצטערו החתן וחבורתו (ראב"ד בהשגות על הר"ז"ה [אות א] ור"ן בסוגיה הבאה), או משום תשבו כעין תדורו, שדרך בני אדם לצאת מביתם כדי לשמח חתן וכלה (רא"ה).

מחמת צירוף סיבות: א. אי אפשר לאכול בסוכה וגם לשמוח בה, משום שאין שמחה אלא בחופה. ב. אי אפשר לאכול בסוכה ולשמוח בחופה, משום שאין שמחה אלא במקום סעודה. ג. אי אפשר לעשות חופה בסוכה, לאבוי משום ייחוד<sup>ד</sup> ולרבא משום צער חתן<sup>ה</sup>.

לבסוף, הביאה הגמרא את דברי רבי זירא, שהעיד על עצמו שבתור חתן הוא גם אכל בסוכה וגם שמחה, ואדרבה, שמחתו היתה יתירה משום שקיים את שתי המצוות.

הרא"ש (ב, ח) ושבלי הלקט (שמב) פסקו שחתן ובני חופתו חייבים בסוכה, כרבי זירא שחלק על רב, ומשום שמצינו לו חבר בירושלמי (ב, ה. וראו קרבן נתנאל אות ב). לעומתם, הרי"ף (יא ע"ב), הרמב"ם (סוכה ו, ג), רי"ף גי' (ח"ד צד פט) בשם רב נטרונאי גאון, תשובות הגאונים שערי תשובה (סי' שיא), הרי"ד והרי"א<sup>ז</sup> וההשלמה והמאירי והריטב"א (סוכה שם), ובעקבותיהם גם השו"ע (או"ח תרמ, ו) פסקו שהם פטורים, ולהבנתם רבי זירא לא חלק על רב אלא החמיר על עצמו. אמנם כתב במשנ"ב (סקל"ג) שראוי להחמיר ולאכול בסוכה (וכבר בספר המכתם הובא שנהוג עלמא כרבי זירא<sup>י</sup>).

זו תמצית הסוגיה, ובדברינו להלן נתמקד בארבע מילים מתוכה: "אין שמחה אלא בחופה".



## ג. דעת התוספות וסיעתם - מברכים בבית החתן בלבד

בעלי התוספות (שם ד"ה אין) כתבו:

אין שמחה אלא בחופה - משמע מכאן דאם יצא חתן מחופתו, אפילו כלתו עמו, והולכים לאכול בבית אחר, דאין מברכין 'שהשמחה במעונו' ולא ברכת חתנים, כיון דאין שמחה אלא בחופה. ובפרק קמא דכתובות (דף ז ע"ב ושם) אמרינן נמי "מברכין ברכת חתנים בבית חתנים" - משמע דוקא במקום חופה, דהוא בית חתנים, ומיהו אין ראיה משם דדלמא לאפוקי מדרכי יהודה קא אתי, דאמר אף בבית האירוסין מברכין אותה<sup>ד</sup>. וצריך לדקדק מה היא חופה, דאי במקום שברכו תחלה ברכת גישואין קרי ליה חופה, פעמים שאפילו ברחוב העיר מברכין אותה כשהעם מרובין ואין יכולין ליכנס בבית, אלא מקום עיקר ישיבת חתן וכלה קרי ליה חופה<sup>ה</sup> ולא מקום העשוי לאקראי בעלמא, ושם מברכין ברכת חתנים כל שבעה.

(ד). שסתם סוכה היו עושים בגגותיהם, ואין שם תמיד דרך ביאה ויציאה לרבים מפני הטורח, ושם ירד החתן לעשות צרכיו ויתייחד אחר עם הכלה (רש"י). טעם זה אינו שייך כאשר הסוכה במקום שמצויים בו עוברים ושבים.

(ה). שהמקום צר ופתוח ובוש לשחק עם כלתו (רש"י, וראו שער הציון תרמ סק"ג), וסעודת חתן אין בה זמן קבוע, שכל היום באים לשמח זה אחר זה והוא רוצה להאכילם (מאירי). טעם זה שייך עוד יותר כאשר הסוכה היא במקום שמצויים בו עוברים ושבים. ובמאירי כתב פירוש אחר, שצער הוא לחתן להדחק בסוכה אחת עם כל בני חבורתו.

(ו). המשנ"ב (שם) כתב שיאכלו אבל לא יברכו בסוכה, ובמנחת שלמה (סוכה שם) תמה עליו.

(ז). כפי שמוסבר שם, הכוונה היא דווקא ביהודה (ולא בגליל), שם היו מתייחדים החתן והכלה מיד לאחר האירוסין. יוצא אפוא שבמסכת סוכה מדובר בברכת חתנים של ימי השמחה, ובמסכת כתובות מדובר על ברכת חתנים של הנישואין (שאינה תלויה בשמחה), ואין הכרח כלל להקיש מאחד לשני.

לשיטת התוספות, אם החתן והכלה יצאו מן החופה, לא אומרים 'שהשמחה במעוננו' בברכת המזון ולא שבע ברכות, כי אין שמחה אלא בחופה.

ברור בגמרא שיש בעיה לשמח שלא במקום חופה, לכן פטרו את החתן וחבורתו ממצוות סוכה, אולם לא מפורש מהי אותה בעיה. תוס' מבינים שזו בעיה הלכתית, שאין לברך בשמחה שאינה במקום המרכזי של שמחת הנישואין, משום שיש פגם באותה שמחה (יתכן שאותו פגם מורגש מציאותית ויתכן שהוא חסרון בהגדרה הרשמית של אותה השמחה).<sup>2</sup>

ו'חופה' האמורה כאן אינה האתר בו נערך מעמד החתונה, שנערכת פעמים רבות במיקום אקראי משיקולי גודל וזמינות. הכוונה היא למקום שמיועד לשיבת החתן והכלה בשמחתם, ולאפוקי מקום שהוסב לזה באופן רגעי. מצד שני, אין הכוונה ב"מקום חופה" דווקא לביתם של החתן והכלה, אלא לכל מקום שנקבע עיקר לשמחתם.<sup>3</sup>

דברי התוס' הובאו באור זרוע (ח"ב סי' רצט) ובהגהות אשרי (סוכה ב, ה, א), וכן פסקו הרמב"ן והרשב"א והרא"ה והריטב"א ורבנו קרשקש (כתובות ז ע"ב-ח ע"א"), המרדכי (סוכה תשדמ), הרקאנטי (סי' רלג), הגהות מיימוניות (ברכות ב, ה), תלמידי רבנו יונה (בשטמ"ק כתובות ז ע"ב ד"ה תניא), שו"ת תמים דעים (סי' קפט), אהל מועד לרבנו שמואל ירונדי (דרך ט נתיב ה), צרור החיים לתלמיד הרשב"א (עמ' קעה), נימוקי יוסף (כתובות שם) ונראה שכך דעת הארחות חיים (ברהמ"ז סא).<sup>4</sup>

ולשיטה זו, הראה הרב משה לוי (ברכת ה' ח"ד פרק ה סעיף ג, הערה 15), אין מברכים בבית אחר אפילו כשעורכים שם סעודה במיוחד לכבוד החתן והכלה, כמפורש באור זרוע וב"קצת

(ח). כלומר, לשון 'חופה' משמשת לשני מונחים שונים, חופה הראויה לקניין נישואין וחופה שהיא המקום המיוחד לשמחת החתן והכלה. וראו בים של שלמה (כתובות א, כ) ובשו"ת שערי יושר (א, לו אותיות א-ג, ט), ומנגד, בדרישה (אבה"ע סא סק"א) ובשו"ת תורת חיים למהרח"ש (ד, נה). ואכמ"ל.

(ט). וראו לשון הרשב"א (כתובות ח ע"א): "ואין מברכין ברכת חתנים אלא בחופה, לפי שאין מברכין אלא מחמת שמחה ואין שמחה אלא בחופה". וגם מהר"ן (לקמן) שחולק על סברא זו, משמע שבמקום חופה יש יותר שמחה.

(י). תוס' הביאו ראייה (אפשרית, לא הכרחית) מ"בית חתנים", ושם הכוונה היא מקום השמחה ולא ביתו של החתן. ומצאנו מטבע לשון דומה - "בית חתנות", שהוא אחת הדוגמאות לבנין של שמחה שנאסר לבנותו כאשר התפללו על הגשמים ולא נענו, ופירש רש"י (מגילה ה ע"א ד"ה ותנא): "ובנין בית חתנות לבנו - כשמשיא אשה לבנו הראשון היה בונה לו בית ועושה לו חופה בתוכו" (וכע"ז במיוחס לרש"י תענית יד ע"ב). הרב יעקב סבתו (אמירת כל שבע הברכות בסעודות הנערכות בשבת חתן שלא בבית החתן, מאורנו יא, עמ' 115-122), הסיק מכך ש"בית חתנות אינו סתם בית מגורים רגיל, אלא הוא מקום מיוחד לחופה. והיו אנשים שבנו אותו באופן פרטי בשביל בנם הבכור (ויתכן שאח"כ היה ממשיך הבן לגור שם), אבל שאר הבנים היו מתחתנים בבית חתנות שאינו פרטי" - כלומר שבית חתנות ומקום החופה הוא מקום החגיגה, ולא דווקא ביתם של הזוג הנישא. וראו בהרחבה במאמרו של הרב בנימין שלמה המבורגר, בית חופה (בקובץ זכור לאברהם תשס"ה, עמ' שיט-שלט).

(יא). ובסוכה הביא הריטב"א את שתי הדעות.

(יב). הראב"ד עצמו סובר אחרת (יובא להלן), אולם סימנים רבים בתמים דעים הם לחכמים אחרים, ובסימן זה מוזכר הרב המגיד.

(יג). הארחות חיים הביא את דעת הראב"ד שמברכים, אך לפניו ולאחריו הביא את הדעות שלא, ונראה שלכך נוטה דעתו.

מפרשים" שבמאירי (כתובות ח ע"א), וכמשתמע מהמנהג אותו הביא הר"ן (להלן) כמנוגד לדברי רבותינו הצרפתים.

אמנם, נחלקו בסיעה זו האם למרות שאין מברכים ברכת חתנים יאמרו 'שהשמחה במעונו', האם גם יברכו 'אשר ברא', או שלא יוסיפו כלום<sup>1</sup>.



## ד. דעת הר"ן וסיעתו - מברכים בכל מקום שהחתן והכלה נמצאים

לעומת זאת, כתב הר"ן (יא ע"ב ד"ה וכתבו):

ובודאי 'שהשמחה במעונו' אומרין אותה אפילו שלא בחופה, דהא מכי רמו שערי באסיאת אמרינן ליה דליכא חופה. וכיון שכן, יש לומר דאפילו שלא במקום חופה מברכין ברכת חתנים, דהא ברכה אע"ג דמשום שמחה קא אתיא, לא תליא בחופה. והכא הכי קאמרינן, דעיקר שמחה ליתא אלא בחופה.

אמירת 'שהשמחה במעונו' אינה תלויה בחופה, שהרי היא נאמרת עוד קודם, משעה שהחלו להכין את סעודת החתונה (כתובות ח ע"א), ולכן הסיק הר"ן שיש לאומרה בכל מקום בו נמצאים הזוג, והוא הדין לברכת חתנים. ודברי הגמרא "אין שמחה אלא בחופה" לא באו לומר הלכה בדיני שמחת חתן וכלה ובדיני סוכה, אלא מציאות בשמחת חתן וכלה אשר מולידה הלכה בדיני סוכה - שאמנם מברכים בכל מקום בו נמצאים הזוג, גם שלא במקום עיקר השמחה, כל עוד ישנה שמחה, אלא שלא חייבה תורה את החתן וחבורתו לשמוח שמחה פגומה ולכן פטרתם מחובת סוכה".

הר"ן סיים שכך המנהג, "לברך ברכת חתנים בכל אחת מבתי החתונה כל זמן שהחתן והכלה הם שם", אך הוסיף ש"יש לחוש לדברי רבותינו הצרפתים בעלי התוספות"<sup>2</sup>. אולם כשיטתו שלו מצינו הלכה למעשה אצל מספר ראשונים. כך הביא התניא רבתי (ס' צא) בשם בעל העיטור:

(יד). כך כתבו הרשב"א, הריטב"א, הר"ן בכתובות ובסוכה והרדב"ז (ד, רמט), שכן 'השמחה במעונו' אינה ברכת חתנים ואומרים אותה אפילו קודם החופה (משעה שמכינים צרכי הסעודה, כתובות ח ע"א) והיתה הווה אמינא לאומרה גם בברית מילה (שם).

(טו). כך הביא הריטב"א בשם תוספות (שאינו לפנינו) והסכים עמם, כי ברכה זו נאמרת גם ללא פנים חדשות (כתובות ח ע"א).

(טז). כך כתבו התוספות בסוכה. וביאר בשו"ע המקוצר (ח"ז עמ' תעז) שאמנם לפני החופה אומרים שהשמחה במעונו בכל מקום שיהיה, כמוכא בגמרא, אבל אחרי החופה אומרים רק שם, או שלפני החופה אומרים רק במקום שיעשו בו אה"כ חופה (וכ"כ בשטמ"ק כתובות ז ע"ב בשם שיטה ישנה).

(יז). בשו"ת שערי יושר (א, לו אות טו) כתב שבשונה מתוס', שכתבו שמברכים רק במקום חופה ולא מחוצה לה, "ואפילו באותה חצר", לשיטת הר"ן מברכים גם בחדרים וחצירות הסמוכים לחופה, אך גם לר"ן אין לברך בכל בית שעורכים בו סעודה לכבודם. חילו הוא מן המנהג שהובא בר"ן שבירכו "בכל אחד מבתי החתונה". אולם לענ"ד עשו כך משום תנאי החיים באותה עת, ולא שכך בלבד מותר לברך, שהרי הר"ן למד זאת מ'שהשמחה במעונו', שאינה נאמרת רק בחצירות הסמוכות למקום החופה, וכן כתב שברכת חתנים "משום שמחה קא אתיא" ו"לא תליא בחופה". וראו דברי הרב יניב לוי (ירחון האוצר שם, הערה ד).

וכתב בעל עשרת הדברות ז"ל: מסתברא כל היכא דאיכא סעודתא ואיכא משמחין - מזכירין ומברכים כל שבעה<sup>21</sup>.

כך גם הובא בשם הראב"ד (ארחות חיים שם) ומהר"ם מרוטנבורג (הגה"מ ברכות ה, ב), וכן כתבו שבלי הלקט (ח"ב עמ' קמ, מהד' רמ"ז חסידה), המאירי (כתובות ח ע"ב), רבנו משה מצוריק (הגהות הסמ"ק מצוריק, קפ. הובא בב"ח), רבנו דוד הכוכבי (ספר הבתים, ברכות, שער ה דין ז) ורבנו אשר ב"ר חיים בספר הפרדס<sup>22</sup>. כעין זה הובא בספר המנהגים לר"א טירנא (מהד' מכון ירושלים, עמ' קנט), וכך גם דייקן ברש"י (ריטב"א ושטמ"ק כתובות ז ע"ב ד"ה בבית)<sup>23</sup> וברמב"ם (שו"ע המקוצר ח"ז עמ' תע; וישב הים ב, כא אות ב; מצעדי גבר כתובות יח, ט-י)<sup>24</sup>.



## ה. שמועות סותרות בדעת הריצב"א

בדעת הריצב"א מצינו כמה שמועות סותרות.

נוסחה ראשונה לדבריו מצינו באור זרוע (ח"ב סי' רצט):

וכבר היה מעשה שהיו סועדים החתן ושושביניו במקום אחר שלא בבית החופה, ולא הניח רבינו יצחק בר' אברהם לברך שבע ברכות מהך דשמעתין.

וכעין זה בהגהות מימוניות (ברכות ב, ה) ובהגהות אשרי (סוכה ב, ח, א).

נוסח שני מצינו בתוספות רבנו פרץ (סוכה שם) ובסמ"ק מצוריק (שם), שניהם באותה לשון:

וכן היה מעשה באדם שהוליך כלתו לעיר אחרת והצריכו ר"י לברך ברכת חתנים וכן עמא דבר.

וכעין זה בספר הפרדס (שם) וברא"ש (סוכה ב, ח, אך בלא שיוזכר מי הצריך לברך).

הסיפור בנוסחא זו שונה מן הסיפור שבאור זרוע, ואף מסקנתו ההלכתית הפוכה ממנו, אם

לא שנחלק בין שני סוגי הליכה למקום אחר (ראו להלן בדיון על דברי הרא"ש).

יח. הר"ן בכתובות (ג ע"א בדפי הרי"ף ד"ה וחתנים) רק הביא את לשון הרמב"ן שאין מברכים אלא בחופה, ואולי סמך על כך שהאריך כבר בסוכה והסיק שלמעשה יש לחוש לשיטתם.

וראו דברי הרב אליהו מלכה (שו"ת אמרי אליהו ב, עט אות ב), שמחמת המנהג לברך שהביא הר"ן, הציע שכוונת הר"ן "לחוש לדברי רבותינו הצרפתים בעלי התוספות" היא לחוש להם לכתחילה ולא לצאת ממקום החופה, אולם אם יצאו בדיעבד יש לברך.

יט. וכן הביא בשמו בשו"ת פעולת צדיק (ג, רנב), בנוסח מעט שונה. בעשרת הדברות לפנינו (סה ע"א במהדורת וילנא תרל"ד) לא מופיע כך, אולם כידוע, גרסאות ספרי העיטור ועשרת הדברות שלפנינו משובשות לרוב.

כ. בתרומת הפרדס, בו כתב המחבר בקצרה את מסקנותיו, מובא על הדעה שמברכים "וכן עיקר" (מהד' רמ"ל קנצלנבוגן עמ' רעא).

כא. אמנם יש הבדל בין הריטב"א בחידושו שם למובא בשיטמ"ק בשמו.

ובספר הפרדס הגדול לרש"י (סי' רצה) נאמר שאפשר לברך הן בבית החתן והן בבית הכלה, כל עוד יש פנים חדשות.

כב. ובשו"ת וישב הים שם (אות א) ציין שכל הראשונים שקדמו לתוספות הזכירו רק את שלושת התנאים שהובאו בגמרא בכתובות (ז ע"ב) - שמברכים בשבעת ימי המשתה, כשיש עשרה אנשים ובתוכם פנים חדשות. ומשתיקתם יש ללמוד לכאורה שלא סבירא להו כחידושם של התוספות.

ונוסח שלישי צוטט בתוספות שעל האלפס (כתובות שם):

ונראה דמה שמברכין ברכת חתנים כל ז', הוא דוקא כשהחתן עושה סעודה או אחרים לשם חופה, אבל אם יצאו ממקום זה למקום אחר ושושבינין עמו, אין זה מחמת חופה ואינן אלא כאורחים. וכן אם יש לחתן בני בית הרבה, ואחר שכלתה החופה יושבין עמו על שולחן, אין זה מחמת חופה, ואין מברכין אלא א"כ יבואו בני אדם לשם חופה, או ירבה בסעודה לבני ביתו לשם חופה. זה לשון רבינו שמשון<sup>21</sup>.

ומצאתי כתוב לשון ר' יצחק אחיו<sup>22</sup>: מברכין ברכת חתנים בבית חתנים, לאו דוקא בית חתנים, אלא הוא הדין בית אחר, כיון שמחמת שמחת חתן הוא. וכן ראיתי ברבינו יצחק<sup>23</sup> שאכל בבית שכנגד החופה בלא החתן ובירך ז' ברכות, ואע"ג דאמרי' בפ' הישן אין שמחה אלא במקום החופה, הכי פירושו, אין שמחה אלא במקום הראוי לחופה, לאפוקי סוכה, משום יחוד ולמר משום צערא. ומעשה שחזרו סיעת החתן עם החתן מפרי"ש למלאו"ן ובירכתי ז' ברכות כיון שהוא תוך שבעה, ודוקא כשחזר החתן מתוך שמחת חופה, אבל נתאכסנו כמו אורח, לא. עד כאן לשונו.

אין לפנינו הוכחה, אך מלאות הסיפור ופירוט השמועות בתוספות שעל האלפס, מטות את הכף לטובת נוסח זה, לפיו הורו הר"ש משאנץ והריצב"א לברך גם שלא במקום חופה, כל עוד הסעודה מחמת החופה ולא מחמת דבר אחר<sup>24</sup>.



## ו. שיטת הרא"ש - העברת מקום החופה למקום אחר

### שתי דרכים לבאר את דברי הרא"ש

הרא"ש (סוכה ב, ח) ציטט את דברי התוספות ולאחר מכן הוסיף:

ונראה דמהכא אין ראיה שאין לברך ברכת חתנים במקום שהחתן והכלה הולכים לאכול בבית אחר, דהכי פירושו הכא - "אין שמחה אלא בחופה" כיון שאין דעתו להניח חופה אלא כדי לאכול בסוכה ואח"כ חוזר לחופתו, אבל אם הולך לגמרי לבית אחר הוא וחביריו אחריו ועושים אותו בית עיקר, גם שם נקראת חופה ויכול לברך שם ברכת חתנים. וכן היה מעשה באדם אחד שהולך כלתו לעיר אחרת והצריכוהו לברך שם ברכת חתנים<sup>25</sup>.

כג). הר"ש משאנץ.

כד). הריצב"א, שהיה אחיו של רבנו שמשון.

כה). לכאורה זו עדות הריצב"א על הוראת רבו, ר"י הוקן.

כו). ובקטע מבית מדרשם של בעלי התוספות (סדר אירוסין ונשואין, מהד' רש"א שטרן, סי' יז) הובא כך: "וכן נשמע שפעם אחת אירע בעיר טראיי"ש, בחופת הנד' ואל"ן דטראיי"ש, שעשו הקידושין וברכת אירוסין ונשואין בעיר בבית אחד והלכו לסעוד בכרך השלטון, כי הבית היה קטן מכליאת העם, ובירכו העם ובירכו שם ז' ברכות על פי הר' מדונפיירא ואחיו האצילים היו לשם". וכעין זה מצינו בפסקי רבנו יקר מביאנא סי' סב (נדפס בסה"ז לגר"ח שמואלביץ).

כז). וכ"כ בתוספות הרא"ש שם.

מקום יש ברא"ש להניח בו שני פירושים, ויש להתבונן איזה מהם אמת:

א. לפי הפירוש הראשון, הרא"ש מפרש את התוספות: דווקא כשהולכים לבית אחר לזמן מה ולאחר מכן חוזרים לביתם, לא מברכים. אבל כשהוזג הולך לבית אחר לכל ימי המשתה, מברכים, כי נעקרה קביעות החופה מהבית הראשון ועברה לבית השני.

ב. ולפי הפירוש השני, הרא"ש חולק על התוספות: דווקא בסוכה לא מברכים, שאין בה שמחת נישואין כלל (שהרי מטרת ההליכה לשם היא קיום מצוות החג ולא שמחת הנישואין<sup>1</sup>). אבל כשהולכים לשמוח בבית אחר, מברכים, שהרי ישנה שם שמחת נישואין, ואף שדעתם לחזור לבית הראשון - באותה שעה בבית השני הם שמחים (גם אם לא השמחה המיטבית) ובאותה שעה גם הבית השני קרויה חופה<sup>2</sup>.



### שיטת הט"ז

הט"ז (אבה"ע סב ס"ק ז') פירש בתחילה כפירוש הראשון ברא"ש, שמברכים דווקא כשהוזג הולך לבית אחר לכל ימי המשתה, וחילו מן המילים "אם הולך לגמרי לבית אחר", כלומר הליכה גמורה עד סוף ימי המשתה, וכן המעשה עם אותו אדם שהלך לעיר אחרת מורה יותר כפירוש הראשון.

אבל הט"ז הביא שלוש טענות מדוע אי אפשר לפרש כן: א. אם זו כוונת הרא"ש, לא היה לו לכתוב תחילה "אין מכאן ראייה שאין לברך במקום שהחתן והכלה הולכים לאכול בבית אחר", ניסוח ממנו משמע שהולכים לשם לאכול לפי שעה, אלא היה לו לכתוב 'הולכים לקבוע את מקום הנישואין בבית אחר' וכדומה, ניסוח שמדגיש את הקביעות<sup>3</sup> (ועוד, במקרה ש"הולך לגמרי לבית אחר", אם הכוונה דווקא כשהוא הולך עד סוף ימי המשתה, לכאורה העיקר חסר מן הספר והיה על הרא"ש לפרש דבריו<sup>4</sup>). ב. לשון הרא"ש "גם שם נקרא חופה" מורה כי גם הבית הראשון קרוי חופה ולא נעקר שמו, ונראה כי החתן והכלה מתכננים לשוב לשם עוד בתוך ימי המשתה. ג. אם נאמר שלא מברכים כשהלכו לשמוח בבית ידידים, יקשה לנו מדבריו לפני כן בהולך לסוכה. שהרי

כח). יתירה מזאת, הגמרא נתנה טעמים מדוע קשה יותר לקיים את השמחה מסוכה מאשר בחופה, ואם כן, ברור שהציאה מן החופה לסוכה ממעטת בשמחה ונעשית רק כדי שיותר לאכול.

כט). גם לפירוש זה, יש הבדל בין הרא"ש לר"ן. לפי הר"ן אין דין במקום מסוים, ולפי הפירוש השני ברא"ש יש מקום קבוע המיוחד לחתן וכלה אולם ניתן לשנות או להוסיף מקום קביעות חדש.

וכלפי שיטת התוספות, כמו שכתבנו בגוף המאמר, לפי הפירוש השני לכאורה חולק הרא"ש על תוס', וכן הבאנו לעיל שמוכח מראשונים אחרים בסיעתם, אולם בשמש ומגן (ח"ג אבה"ע סי' כד) הציע שאולי גם תוס' יסכימו לזה.

ל). דבר תימה מצינו בשו"ת שאגת אריה וקול שחל (קול שחל סי' יד במהדורה הישנה, סי' טו במהדורת ברוקלין תשס"ב), שדן בשאלת שבע ברכות שלא בבית החתן ונראה כאילו הוא כתב אותה, שהרי מביא "עייין מה שכתבתי בספרי נטע שעשועים". אולם תשובה זו מופיעה כמעט מילה במילה בט"ז (שהיה דודו ואביו החורג של הסבא שלו), בהשמטת המילים "נאום דוד הוא הקטן". והדבר צריך תלמוד.

לא). לפי הפירוש הראשון, משפט זה הוא ציטוט מילות התוספות למרות שכוונתו למקרה שונה, ותמוה. ולפי הפירוש השני, הרא"ש התכוון לצטט את התוספות ואז לחלוק עליהם, כך שהניסוח מדויק.

לב). כך כתב הרב יעקב סבתו במאמרו הנזכר לעיל.

כפי שראינו, ההליכה לסוכה אינה דומה להליכה לבית חברים והסברא לברך שם רחוקה יותר. ואם כן, אי אפשר ללמוד מכך שלא לברך במקרה השני, ומה המקור לדברי הרא"ש?<sup>ל</sup> לכן הסיק הט"ז כפירוש השני, שדווקא בסוכה לא מברכים, שאין בה שמחת נישואין כלל, אבל כשהולכים לשמוח בבית אחר, מברכים, כי אף שדעתם לחזור לבית הראשון, בכל זאת באותה שעה בבית השני הם שמחים, ובאותה שעה גם הבית השני קרויה חופה<sup>ל</sup>.



### שיטת הטור והבית יוסף

אמנם, מדברי הטור (אבה"ע סב, י) נראה שהבין את דברי אביו כפירוש הראשון, שכן במקרה בו לא מברכים כתב ש"יצא משם לאכול בבית אחר ודעתו לחזור אחר כך לחופתו", ולא הביא את המקרה של סוכה. הווי אומר כי לשיטתו התנאי לברכה הוא עקירת החופה ואילו ביציאה זמנית אין מברכים<sup>ל</sup>.

ועל דבריו כתב הב"י: "כן כתבו התוספות והרא"ש", כלומר שהבין שדברי הטור והרא"ש הם כשיטת התוספות.

וגם מדברי הרמ"א נראה שהבין כפירוש הראשון, שכן הביא בדרכי משה הארוך את התוספות והרא"ש כשיטה אחת.

ובסוף דבריו הביא הב"י את דברי הפסקי-תוספות בכתובות (פ"א אות לא):

כשהחתן הולך עם כלתו לעיר אחרת, אין לברך אלא בבית חתנים.

לג). ראה רביעית לפירוש השני הביא רבי דוד מקרלין (פסקי הלכות - יד דוד, ח"ג עמ' יב), מכך שגירסת הרא"ש בגמרא היא שרבי זירא אכל בסוכה ושמח בסוכה (ולא בחופה, כגירסתנו). הפגם ביציאה ממקום חופה הוא חוסר השמחה, אולם רבי זירא, שמחת נישואיו נשארה בתוקפה גם בהיותו בסוכה, ולכן יכול היה לברך. הרי לנו שבמצב בו אוכלים לשם שמחת הנישואים במקום אחר, מתיר הרא"ש לברך.

ובמשמ וזמן (ח"ג אבה"ע סי' כד) ובשו"ת וישב הים (ב, כא) הביאו ראה לפירוש השני משו"ת הרא"ש (כלל כו סי' ב): "לא ידעתי טעם למה לא יאכלו בעיר או בשדה אחר הברכה בכל מקום שירצו". אולם לענ"ד אין משם ראה, שהרי האכילה שם אינה של ימי המשתה אלא של סעודת החתונה, שהיו שסברו שאם לא יאכלו לאחר ברכות הנישואין, יכולים יהיו להתחיל את שבעת הימים כשיגיעו לעירו של החתן, וכתב הרא"ש שאין מניעה לאכול כי מנין הימים החל משעת הברכות.

לד). לדרך זו, מילת "לגמרי" משמעה שהולכים לאותו בית מתוך כוונה לילך לשם, ולא רק מתוך צורך צדדי. וראו דברי הרב דוד עידאן (קובץ ויען שמואל יב, עמ' רמ-רמב), הרב יצחק ברכה (ברכת יצחק - אבן העזר, עמ' תתפז), הרב אשר חנניה (שו"ת שערי יושר א, לו אות ו) והרב אלון אבירד (שו"ת אדני פז א, פה) שהשיבו על דברי הט"ז, ולענ"ד השאירם יציבים על מכונם.

לה). ומדבריו בקיצור פסקי הרא"ש אין הכרח לפירוש זה או אחר.

מחמת קושיות הגיוניות ולשוניות (שהובאו לעיל), נטה הט"ז לפירוש השני ברא"ש, ולכן את דברי הטור ש"אם יצא משם לאכול בבית אחר ודעתו לחזור אחר כך לחופתו, אין מברך שם שבע ברכות", ביאר הט"ז כך: "שאינו הולך לשמוח בבית אחר רק לאכול לחוד אכילה ההכרחית כדרך כל אדם, ולא נעשה בשביל שמחת נישואין, אלא דעתו לקים שמחתו אחר האכילה בשביל אל נוהו מקום חופתו - אז לא יברך בבית אחר". אולם יש בזה מן הדוחק, לומר שהתכוון הטור לאכילה הכרחית ולא לשם שמחה וסתם את דבריו.



האם הפסקי-תוספות חלקו על הרא"ש? הבית יוסף הביא שתי אפשרויות<sup>1</sup>:

א. שני המקורות עולים בקנה אחד, הפסקי-תוספות עסקו במקרה שהולכים לעיר אחרת לטייל ודעתם לחזור לביתם תוך שבעה, ואילו הרא"ש דיבר בהולכים להתיישב ולדור באותה עיר אחרת.

ב. הראשונים אכן חולקים, אמנם אנו הולכים אחר הרא"ש "דפוסק מובהק הוא, וכל שכן שאותו פסק לא נמצא בתוספות"<sup>2</sup>.

באפשרות א' של הב"י, מתפרשים דברי הרא"ש כפירוש הראשון בו (כהוה אמינא של הט"ז), שמברכים רק כאשר הזוג עוקרים דירתם לשאר ימי המשתה. ובאפשרות ב' מתפרשים דברי הרא"ש כפירוש השני בו (כמסקנת הט"ז), כי אם נפרש כפירוש הראשון, נצטרך לומר שלפסקי-תוספות אפילו כאשר הזוג עוקרים דירתם והולכים להתיישב בעיר אחרת, אין לברך, ולשיטה כזו לא מצינו לא חבר ולא סברא<sup>3</sup>. ועלינו לברר איזו אפשרות ראה בה הב"י עיקר.

בשו"ע (סב, י) כתב בלשון זו:

יש אומרים<sup>4</sup> שאם החתן יוצא מחופתו, אפילו כלתו עימו, והולכים לאכול בבית אחר, אין אומרים שם ברכת חתנים. והני מילי כשדעתו לחזור אחר כך לחופתו, אבל אם הולך

(לו). ברוב דגן (ס' כב ד"ה ועוד יש) לר"י עטיה תירץ תירוץ שלישי, שהפסקי-תוס' התכוונו שכשהולכים לעיר אחרת לא יברכו כשאוכלים בדרך אלא רק כשיגיעו למחוז חפצם, שמוגדר גם הוא בית חתנים, אפילו אם ישובו תוך ימי המשתה. ולפ"ז אין שום סתירה בינם לבין הרא"ש. וכ"כ בתפארת יעקב על השו"ע כאן סקט"ו. ויוצא שהם סברו כפי' השני ברא"ש.

(זו). אמנם לא ידעתי מדוע העובדה שהפסק לא נמצא בתוספות שעל הדף גורעת ממנו, שהרי פעמים רבות פסקי התוספות הן פסקים של קבצי תוספות אחרים מאשר אלו שעל הדף (כפי שצינו למשל בחת"ס ביצה יב ע"ב; ובשם הגדולים, מערכת ספרים, ערך פסקי תוספות. וראו אורבך, בעלי התוספות, עמ' 568 הערה 10). בשמש ומגן הוסיף שהפסקי-תוס' קאי על הגמרא בכתובות, והתוס' כתבו שאין ראיה מוכרחת מכתובות. אולם נראה שזו אינה דחיה, שכן הגמרא בכתובות היא רק המקום עליו נכתבו דברי התוס', אולם אין אנו יודעים מה היה כתוב שם ואולי ראייתם היתה ממקום אחר.

(ח). בפסקי-תוספות למסכת סוכה (פ"ב אות נז) כתב מעין הדברים שבמסכת כתובות: "אם חתן וכלה יוצאים לבית אחר, אין מברכין שם שהשמחה במעונו ולא ברכת חתנים. חופה היינו עיקר ישיבת החתן והכלה". ובשולי הדף שם הובא שבנוסחת כת"י (אות ד) נאמר: "חתן המוליך כלתו ממקום למקום, הוי שפיר מקום חופה ומברך ז' ברכות". במגן אבות (אבה"ע סב, י) כתב שאין סתירה בין הגירסאות אלא בנוסחת כת"י מדובר כשהולכים למקום השני כדי לשמוח, שהרי נאמר על אותו מקום שהוא נחשב "מקום חופה", והוא כפירוש השני ברא"ש.

(ט). השו"ע נקט בלשון "יש אומרים" ללא הבאת דעה חולקת, כנראה כדי לרמוז שיש ראשונים שסברו שמברכים גם שלא במקום חופה, או כדי לרמוז שראיית התוס' והרא"ש וכו' אינה מוכרחת (כדברי הר"ן).

לשון "יש מי שאומר" משמשת בשו"ע לשני מובנים - לעיתים כרמוז שדעה זו יחידאית ואחרים חלקו עליה, ולעיתים כוונתו לפסוק כדעה זו אך להעיר עליה, למשל שלא מצא פוסקים אחרים שדברו בזה אף שלכאורה הכל מודים שכן הדין (ראו ביאור הלכה שיא, ג, ד"ה יש מי שאומר), והכל לפי הענין. פעמים נחלקו מה כוונת השו"ע ונביא לכך שתי דוגמאות: א. בדין אשה שהרגישה שנפתח מקורה ובדקה ולא מצאה כלום, הביא השו"ע (יו"ד קצ, א) את דברי תרומת הדשן (ס' רמז) בלשון "יש מי שאומר שהיא טמאה" - בתורת השלמים (סק"ב) הבין שפסק כמותו ובסדרי טהרה (סק"ג) הבין שלפי הב"י זו חומרא יתירה ולית דחש לה. ב. בדין ברכה על הטבילה, הביא השו"ע (או"ח עד, ד) על פי הארחות חיים (ח"א הלכות ברכות אות א) ש"יש מי שאומר" שבנשים קיימת החובה לכסות את הערווה בשעת הברכה אך לא החובה לחצוץ בין הלב לערווה, ולכן הן יכולות לברך כאשר מי הטבילה עכורים או כשהן לבושות בחלוק אפילו ללא

לגמרי לבית אחר וכל החבורה עמו ונעשה אותו בית עיקר - גם שם נקרא חופה ומברכין ברכת חתנים. וכן לפעמים שהולכין החתן והכלה לעיר אחרת - צריך לברך ברכת חתנים אם הוא תוך שבעה (ואין דעתו לחזור).

השו"ע מביא בלשונו שלו את דברי הרא"ש והטור (כפי שציין בביאור הגר"א סקכ"ט), וכפי שאת הרא"ש אפשר לבאר בשני אופנים, גם בדברי השו"ע ניתן להסתפק.

החלקת מחוקק (סקט"ז) פירש את המילים "והני מילי כשדעתו לחזור אחר כך לחופתו" כך: "כלומר בתוך שבעת ימי המשתה דעתו לחזור". יוצא על פי פירושו, ש"הולך לגמרי לבית אחר" משמעו על דעת שלא לחזור בתוך שבעת ימי המשתה, וכפירוש הראשון ברא"ש וכאפשרות א' שהביא הב"י. אף שכאמור לעיל, אין הכרח לפרש כן את דברי הב"י, ומאחר שכך, היה אולי מקום להעדיף לפרש את השו"ע כפי הפירוש השני ברא"ש, שהוא מסתבר יותר.<sup>2</sup>

נוסף לכך, יתכן כי יש בידינו לוודא מה סבר השו"ע, וזאת דווקא על פי מה שלא כתוב בו. על דברי השו"ע "לפעמים שהולכין החתן והכלה לעיר אחרת - צריך לברך ברכת חתנים אם הוא תוך שבעה", הוסיף הרמ"א את המילים "ואין דעתו לחזור", בהתבסס על אפשרות א' שהביא הבית יוסף, לפיה במקרה שדעתם לחזור מודה הרא"ש שלא יברכו. ומכך שהשו"ע חיסר מילים אלו, משמע שנקט כעיקר את אפשרות ב', לפיה אם הלכו לאותו מקום לצורך שמחת הנישואין ולא לצורך צדדי, יש לברך גם אם דעתם לחזור למקום הראשון בתוך ימי המשתה.<sup>3</sup>



חגור. הדרישה (יו"ד סי' ר) והמשנ"ב (ס"ק טו-טז) סברו שהשו"ע פסק כך, ואילו הב"ח (יו"ד שם אות א) והש"ך (סוף סק"א) סברו שהשו"ע אינו פוסק כמותו.

ויתכן שהניסוח "יש אומרים" (בלשון רבים) הוא חזק יותר ותמיד מורה שכך דעתו (ובפרט שהב"י כאן הביא רק את דעת הר"ן שחולק להלכה ולא למעשה, ולא הביא את הראשונים שנקטו כך גם למעשה), אלא רמז שיש עוד דעות אחרות (אולי מפני שהסברות מתהפכות לפי הענין, וכוונתו שצריך לברר מהי המציאות המדויקת ואז אולי גם לשיטות אלו יש לברך).

אם כן, מכיוון שדין זה הובא בב"י כשנוי במחלוקת ובשו"ע כ"ש אומרים" ללא חולק, יכול הטוען לטעון שכונת השו"ע היא שלא לפסוק כך, אלא כר"ן וסיעתו (כפי שכתב בשו"ת וישב הים ב, כ א, בדעתו האחרונה). אמנם כל האחרונים הבינו שהשו"ע פסק ברא"ש, וגם בכנה"ג (הגה"ט סב, כז) שכתב שמנהגם היה לברך כשיטת הר"ן, לא תלה זאת בדברי השו"ע.

וראו שדי חמד כללי הפוסקים סי' יג, כג-כה (ח"ו עמ' 94), וכן באריכות בספרו של הרב אליהו בחבוט, ללקוט שושנים ח"ה (עמ' רפא-רצד).

מ). כך כתב הרב יעקב סבתו, מאורנו שם.

מא). יכול הטוען לטעון שהשו"ע השמיט את המילים "ואין דעתו לחזור" משום שהוא כבר כתב זאת לפני כן, כשאמר שאין לברך כשהולך לאכול בבית אחר "כשדעתו לחזור אחר כך לחופתו", בניגוד למקרה בו הוא "הולך לגמרי לבית אחר". אולם יש בזה דוחק, שכן הליכה ל"עיר אחרת" בסתמא היא הליכה גמורה יותר מאשר ל"בית אחר" (והשו"ע אף מדגיש שמברכים "אם הוא תוך שבעה", ומשמע שההליכה לקחה כמה ימים).

בנוסף לכך שדברי השו"ע מתאימים יותר לתירוץ בשני שהביא הב"י, הר"ש משאש (שמש ומגן ח"ג אבה"ע סי' כד) כתב שכאשר מובאים שני תירוצים, כלל בידינו שהלכה כתירוץ בתרא.

אמנם הרב פנחס זביחי (נפת צופים עמ' רפ) כתב שהשו"ע השמיט את מה שהרמ"א הביא אך גם הוא מסכים לזה, אך לענ"ד הסבר זה קשה כי העיקר חסר מן הספר.

הרב משה פנירי (בית חתנים פי"ד הערה ט, מהדו' רביעית) והר"פ זביחי (נפת צופים עמ' רפ) כתבו שיש ללכת לפי תירוץ קמא, כי ספק ברכות להקל ואפושי פלוגתא בכדי לא מפשינן, ושכן סבר הרב בן ציון אבא-שאול. ולענ"ד הראיות

### ראיה מרבנו פרץ ורבנו ירוחם

ואף שמדברי הטור נראה יותר כפירוש הראשון ברא"ש, מלבד שהפירוש השני מרווח יותר בסברא ובלשון, מלשונן של ראשונים אחרים ישנה תמיכה לפירוש השני.

בתוספות רבנו פרץ (סוכה שם), לאחר שהביא את דברי התוספות שאין לברך בבית אחר, הוסיף כך:

ומיהו ודאי יש לנו לומר דמברכים וכו' ואפילו בבית אחר, כיון שהחתן והכלה הלכו לאכול בתוכו וכו'. ומהכא ראיה ליכא, דהכי קאמר, אין שמחה אלא בחופה כיון שאין דעתו להניח החופה אלא כדי לאכול בסוכה, אבל אם הולך לגמרי בבית אחר הוא וכל החבורה אחריו, כיוון דנוהג החופה שם יכול לברך ברכת חתנים. וכן היה מעשה באדם אחד שהולך כלתו לעיר אחרת, והצריכו ר"י לברך ברכת חתנים, וכן עמא דבר.

דברי רבנו פרץ דומים למדי בתוכן ובמבנה לדברי הרא"ש וכלולה בהם הראיה לכאורה לפירוש הראשון ברא"ש ("לגמרי"), אלא שמופיע שם להדיא כפרשנות השניה ("שאינ דעתו להניח החופה אלא כדי לאכול בסוכה").

וכך גם אצל רבנו ירוחם (נתיב כב חלק ב, מהדורת ר"י חזן ח"ג עמ' ל), תלמידו של הרא"ש:

אם החתן יוצא מחופתו וכלתו עמו והולכין לאכול בבית אחר, מברכין שם באותו בית שאוכלים שם ברכת חתנים, כי לעולם במקום עיקר מושב החתן והכלה נקרא חופה, והא דאמרינן פרק הישן "וליכולו ולחדו בסוכה, אמר ליה אין שמחה אלא בחופה", הכי פירושא, כיון דאין דעתו להניח החופה אלא כדי לאכול בסוכה ואחר כך חוזר לחופתו ניחא, אבל אם הולך לגמרי לבית אחר הוא וכל חבורתו ועושה אותו בית עיקר, גם שם נקרא חופה ומברכין שם ברכת חתנים. כתוב בתוספת' דסוכה.

גם רבנו ירוחם כתב "לגמרי" וכו', אבל ביאר את החסרון בסוכה כפי הפירוש השני ברא"ש<sup>21</sup>.

וכשהביא רבנו אשר ב"ר חיים בספר הפרדס את השיטות, הציג את שיטת התוספות והרשב"א כחולקת על שיטת הרא"ש (השער התשיעי ה, יז, מהד' רמ"ל קנצלנבוגן עמ' קי-קיא).

וגם רבותינו האחרונים, המהרש"ל (יש"ש כתובות א, כ) והב"ח (שם ד"ה ואין)<sup>22</sup>, סברו שהרא"ש חולק על תוספות, והוא כפירוש השני בו. וכן נראה מהלבוש (אלא שיש להסתפק האם פירש כך את השו"ע או שכתב זאת רק בתור דעתו שלו)<sup>23</sup>.

מטות אותנו ללכת לפי התירוצ השני ואין זה "בכדי". עוד הביאו (שם) מהיד אהרן על הטור לרבי אהרן אלפנדארי (הגהות ב"י שם אות ח) שפסק כדבריהם, שהרי כתב כי לפי התירוצ הראשון אין מקום לדברי הט"ז. אולם לענ"ד זו הערה על דרך הלימוד (כמו מקומות רבים בספר זה) ואין הכרע ממנה כיצד פסק.

מב. מה שמוצא בסוף - "כתוב בתוספת' דסוכה", נראה כטעות סופר, שלא נמצא כן בתוספתא. ואפשר שיש לגרוס ב"תוספות", ואף שהתוספות שלפנינו דעתם איפכא, אולי הכוונה לקובץ תוספות אחר מזה שנדפס על הדף. וצ"ע.

מג. הב"ח על הטור ביאר שהרא"ש חולק על תוס' ולא העיר שהטור הבין את אביו הרא"ש אחרת, ואולי גם הוא דחק בטור כביאור הט"ז.

מד. ודרך זו שונה מביאורו של הרב מרדכי לבהר (מגן אבות אבה"ע סב, י), שפירש את התוספות כפירוש השני ברא"ש, ולדבריו, לפי האו"ז בשם הריצב"א אין לברך זולת בבית חתנים, אבל לפי שיטת התוספות (ופסיקת הר"ן שחשש להם)

### סטירה בדברי הרא"ש

נקודה נוספת שיש לעיין בה בדעת הרא"ש, היא שדבריו סתרי אהדדי. מחד, כתב הרא"ש שאין שמחה אלא בחופה ויש לברך רק במקום עיקר השמחה (וכפי שראינו יש בזה שני פירושים), ומאידך, הוא פסק כרבי זירא שחתן וחבורתו חייבים בסוכה, והרי הדין שאין שמחה אלא בחופה בא לבאר את דעת רב מדוע לפטור את החתן וחבורתו!

ולכשנתבונן, אין הדברים סותרים. רב אמר שחתן פטור מסוכה וכדי לבאר את דעתו הניחה הגמרא שלוש הנחות: א. אי אפשר לאכול בסוכה וגם לשמוח בה, משום שאין שמחה אלא בחופה. ב. אי אפשר לאכול בסוכה ולשמוח בחופה, משום שאין שמחה אלא במקום סעודה. ג. אי אפשר לעשות חופה בסוכה, לאבוי משום ייחוד ולרבא משום צער חתן. דבריו של רבי זירא, שבהיותו חתן אכל בסוכה ושמח בחופה, אינם דוחים בהכרח את שלושת ההנחות של הגמרא. נראה שהרא"ש הבין שרבי זירא חולק על ההנחה השלישית, ולדעתו אפשר לעשות חופה בסוכה (בייחוד לפי גרסתו בגמרא שם: "אנא אכלי בסוכה וחדוי בסוכה"), אבל רבי זירא מסכים עם שתי ההנחות הראשונות, ולכן מיושבים שני פסקי הרא"ש.

ולכאורה דברי רבי זירא, שהוא שמח בסוכה ובחופה, הם דחיה רק לרבא, שאמר משום צער חתן, ולא לאבוי, שאמר משום ייחוד. ואולי משום שהלכה כרבא מאבוי בכל דוכתא לבר מי"ל קג"ם (בבא מציעא כא ע"ב), או שמא סבר רבי זירא שאין איסור ייחוד כשבעלה בעיר (כנפסק בשו"ע אבה"ע כב, ח. ולא כרש"י [קידושין פא ע"א ד"ה בעלה] שסבר שאסור ורק לא לוקים)<sup>10</sup>.

### ז. פסיקת ההלכה ומנהג ישראל

לפי הפירוש הראשון ברא"ש ובשו"ע, מברכים רק כשעקרו דירתם עד סוף ימי המשתה. כך נקט הרב עזרא עטיה (מובא ביחזק דעת ז, קצד) וכך פסקו תלמידיו - הרב עובדיה יוסף (שם<sup>11</sup>). וכן בילקוט יוסף שובע שמחות ח"א יז, ו; בית חתנים, יד), הרב בן ציון אבא שאול (תפארת אבות ח"ו עמ' ו, יד,

יש לברך גם כאשר הולכים לבית אחר וקובעים אותו למקום חופה. יש מקום לקרוא כך את התוספות, אולם לענ"ד אין לזה רמז בדברי הר"ן, וכפי שראינו, ראשונים ואחרונים רבים הבינו את דברי התוספות כדברינו. הר"פ זביחי (נופת צופים עמ' רפג) רצה להביא ראיה לפי' הראשון ברא"ש מהמאירי, שהביא שיש שפיקפקו בסעודה שנעשית לכבוד החתן, אך זהו בדיוק הדיון, האם התוספות יסכימו או יחלקו במקרה כזה. מה). ובכלל, מכך שרבי זירא החמיר על עצמו, מוכח שהוא לא סבר כאבוי שהפטור הוא מחשש איסור ייחוד, אחרת זו חומרא דאתי לידי קולא, אם לא שנאמר שמדובר היה בסוכה גדולה שמצויים בה אנשים תדיר. בפרי מגדים (תרמ א"א סק"א) הציע כי רבא מודה לאבוי, אלא שהוא הוסיף טעם נוסף השייך גם למציאות בה אין חשש ייחוד, ולדבריו, דברי רבי זירא אכן אינם דחיה לאבוי. (מו). יש שטעו וציינו לשו"ת חזון עובדיה (א, מח), אולם כבר העיר בשמש ומגן (ח"ג אבה"ע סי' כד, בפרק על מנהג ירושלים) שהחזו"ע שם עוסק בעניין אחר. גם מצינו מי שציין לשו"ת יביע אומר (ח"ו אבה"ע סי' ט), ואינו על שאלתנו אלא על עניין קרוב.

לא. וכן בבית חתנים שם<sup>מז</sup>, הרב מרדכי אליהו (שו"ת מאמר מרדכי ח"ב סי' ו, סידור קול אליהו מהד' תשע"ד עמ' 916) והרב עזרא בצרי (שו"ת שערי עזרא ח"א סי' קה)<sup>מח</sup>.

ולפי הפירוש השני ברא"ש ובשו"ע, מברכים כל עוד ההליכה לאותו בית היא לצורך שמחת הנישואין ולא לצורך צדדי. כך נקטו הרב שלום משאש (שמש ומגן ח"ג אבה"ע סי' כד-כה ועוד) והרב יעקב משה הלל (וישב הים שם אות ר"ט).

מנהג קהילות אשכנז כולן הוא לברך, וכן פסקו הלבוש, הבאר היטב (סקי"ד), המהר"ל (הובא בט"ז), הט"ז, ערוך השולחן (אבה"ע סב, לו), מנחת שלמה (ג, קג אות כ) ועוד רבים<sup>מט</sup>.

ומנהג תימן אף הוא לברך (מהרי"ץ בפעולת צדיק ג, רנב; אדני פז א, פה; ר"א אשואל בברכת משה ב, לד ועוד).

ובקהילות ספרד, הר"ן העיד שהמנהג בברצלונה שבספרד היה לברך (אף שהוא עצמו כתב לחשוש לשיטת התוספות), ונראה שמנהג קדמון זה היה נפוץ אצל רוב קהילות הספרדים (מכמה סיבות שונות). כך היה מנהג איזמיר שבטורקיה (כנסת הגדולה הגה"ט סב, כז); ריג'יו (שו"ת הרב"ך סי' עג), פירארא (פחד יצחק, ברכת חתנים כל שבעה, דף סב<sup>מ</sup>) וליוורנו שבאיטליה (סידור בית עובד דיני ברכת חתנים, יח<sup>נ</sup>); מרוקו (דברי שלום ואמת ח"ד עמ' 198 ועוד<sup>נ</sup>); ג'רבא ותוניסיה (נפש חיה מערכת ח אות י; עלי

מז). אמנם ראו דברי הרב חיים עבאדי, אור תורה - אייר תשנ"ג, סי' קב.

מח. אמנם הרב שלום מזרחי (שו"ת דברי שלום יו"ד, הערות לחאו"ח סי' יא, עמ' תעב) כתב שאין למחות בנוהגים לברך.

מט. אמנם בצורה שונה מעט, ולבסוף אף הפליג להציע שהשו"ע פוסק כר"ן, ע"ש. וראו לעיל הערה לט.

נ. ובסידור דרך החיים (דיני ברהמ"ז בבית החתן אות ט) ובסידור שער השמים (שם) ובקיצושו"ע (קמט, ו) הצריכו לייחד באותו מקום חדר לחתן ולכלה. ולא נהגו כמותם (כנראה, שיטתם היא על פי פירוש רש"י לדברי רבא בסוגיה. אמנם, לכאורה, לפי אביי, לפירוש המאירי ברבא ולפי שיטת הר"ן, אין צורך באפשרות לייחוד. וגם לפי הפירוש השני ברא"ש, אין מדובר במקום שנאלצו ללכת אליו אלא שרצו ללכת, וחסרון אפשרות הייחוד אינו פגם).

ויחידאה מצאתי, הרב יוחנן סופר מערלי (אפיריון חתנים א, לד), אשר חשש לשיטות שאין לברך שלא במקום חופה (כך נהג לעצמו, מבלי שהורה כך לשומעיו).

נא. בשו"ת שערי יושר (אות טז) תקף את הראיה ממקור זה, אולם לענ"ד אפשר לבארה. הפחד יצחק מביא מקרה בו נפטרה אשה במקום החופה בשבת שבע הברכות. החתן, שהיה כהן, יצא מפני הטומאה, הכלה נשארה שם ונשאלה השאלה האם לברך והיכן. ותשובת "רבני הישיבה הכללית" היתה שאי אפשר לברך במקום אליו הלך החתן, מפני שיצא לשם מפני הטומאה ולא לצורך שמחת נישואין, וכמו יציאה למצוות סוכה, אלא יברכו ב"אחד מן הבתים אשר שם החתונה, אפילו לא יהיה בית החופה ממש". אין ראיה מכאן שנהגו כר"ן, אולם בהכרח שלא נהגו כתוספות וכפירוש הראשון ברא"ש.

אמנם, נכון פיקפוקו בראיה מרוח חיים (אבה"ע סב, יא) לרבי חיים פלאג'י, ע"ש.

נב. סידור זה היה נפוץ אצל עוד קהילות ספרדיות רבות.

נג. בשמש ומגן (ח"ג אבה"ע ריש סי' כד) כתב שכך היה המנהג ב"מקנאס ובקזבלנה ועוד הרבה מקומות", וכן הובא במקומות רבים. אמנם כמה מחברים (כגון שו"ת עמק יהושע ח"ג אבה"ע סי' לח, ח"ה יו"ד סי' ב ואבה"ע סי' ז, ח"ו אבה"ע סי' א, ח"ו אבה"ע סי' ז; שו"ת שמע שלמה ח"ט או"ח סי' יח אות ח) פיקפקו האם כך היה מנהג מרוקו, ולענ"ד בתגובת השמש ומגן נדחו כל טענותיהם, ואכמ"ל. במרוקו (ובארצות נוספות), בדרך כלל, חתן לא היה יוצא ממקום חופתו כל שבעת ימי המשתה, ולכן היו שחשבו שאין מברכים, בזמן שלאמתו של דבר, אם חתן היה יוצא מחופתו, היו מברכים (א"כ יתכן שהיו חכמים אחדים שסברו שלא, בניגוד לדעה ולמנהג הרווחים).

הדס עמ' קפ"ז; לוב (נחלת אבות, מנהגי נישואין, ל); מצרים (תעלומות לב ח"ג קונ' הליקוטים אבה"ע סי' ז) ועוד<sup>72</sup>. אמנם, בילקוט יוסף ובבית חתנים (לעיל) הביאו שמנהג הספרדים בירושלים היה לברך רק בבית החתן והכלה. וראו בשו"ת וישב הים (בסיכום, אות י) שפיקפק אם כך היה מנהג ירושלים<sup>73</sup>, אלא לכל היותר חכם אחד הורה כן לשומעי לקחו (וכמדומה שהמונח 'מנהג ירושלים' אצל הרב עובדיה יוסף, כוונתו, בד"כ, מנהג ישיבת פורת יוסף ויוצאי אר"ץ ובבל). וכתב הרב מאיר מאזוז (ברכת ה' ח"ה עמ' ע הערה 1) שמנהג ירושלים שלא לברך כנראה נתחדש בדור האחרון, ואולי חכמי ארם צובא הביאוהו<sup>74</sup>.

בספרו של מאיר נורי, קהילות תאפילאלת/סג'למאסא (כרך א, עמ' 71), מובא מנהג לברך שבע ברכות רק פעם אחת, בחתונה, ולא בשאר הימים ואפילו לא בשבת וגם אם יש פנים חדשות (כך נהגו בבצאר, בונדיב, פגיג, בני אוני, ובקהילות הצפון קצר א-סוק וריש). נורי שיער שטעמם היה מפני שכל בני הקהילה נהגו להשתתף במעמד החתונה, כך שלא היו פנים חדשות (אך תמוה, הרי כתב שנהגו לא לברך גם כשהיו פ"ח), והביא טעם מהרב שלום אבוחצירא (מליץ טוב, סב, ה, ירושלים תשל"ג) שחז"ל תיקנו ברכת חתנים על כוס ברכת המזון ואילו במחוז תאפילאלת לא נהגו לברך ברהמ"ז על הכוס (אפשר משום שהיין לא היה מצוי). וראו ישמח לב בענייני שבע ברכות, מהרב מנחם סאוויץ והרב אפרים הכט (עמ' ב-ג), שהביאו מקומות נוספים מקהילות באירופה שנהגו לא לברך שבע ברכות מלבד בשבת. אמנם בעמ' 102 שם, הביא נורי שבגוראמה ובתאליסנית, שגם הן במחוז תאפילאלת, בירכו שבע ברכות בכל ימי המשתה. ויצויין שעל כל פנים בארץ ישראל, מצינו לרבנים בולטים מתאפילאלת, רבי ישראל אבוחצירא (שהיה ראש ישיבה בריסאני, אב"ד בארפורד ורב המחוז) ובנו רבי מאיר אבוחצירא (שהיה רבן של מידלת וארפוד), שבירכו שבע ברכות בשבעת הימים, גם שלא במקום חופה (הובא בהגהת הגר"מ מאזוז לשו"ת שואל ונשאל ג, תלח).

ומספר מקורות שכביכול סברו שאין לברך, שהובאו בדברי שלום ואמת (שם), אינם על סוגייתנו. כפי שהראה במגן אבות (סב, א), נטובים הדברים כלפי המנהג לברך ברכת חתנים בבית הכלה לפני שמוליכים אותה אל בית החתן, שנחלקו האם ראוי הוא או לא.

נד. וראו גם שו"ת בית נאמן (ח"א אבה"ע סימן ג אות לא). רבי כלפון משה הכהן (שו"ת שואל ונשאל ג, תלח) מחה במי שעשו במקום אחד שבע ברכות ללא אכילת פת, ודייק הרב מאיר מאזוז (בהגהתו שם) שמצד מקום חופה לא חש. אמנם הרב דוד עידאן (ויען שמואל יב, עמ' רנב) הראה שמתיאור נכדו, הרב נסים כהן (שו"ת מעשה נסים ב, רעז), משמע שמדובר בסעודה שלאחר החופה ולא בסעודת ימי השמחה (אך הודה שמצינו מקורות אחרים בהם תועד מנהג תונים וג'רבה לברך).

נה. במגן אבות (שם) רצה לדייק שכך סבר הבן איש חי (שנה ראשונה, שופטים), שהשמיט תנאי זה, ובשו"ת שערי יושר (שם, אות כא) רצה לדייק מהבא"ח במקום אחר (ש"ר, סוף חוקת) שהזכיר לשון "בית החתן" (אמנם בדרך אגב ולכאורה לפי הרגילות, או שסובר שניתן להעביר את בית החתן למקום הסעודה). מכל מקום, כבר העיד הרב סלמן חוגי עבודי כי בבבל בירכו רק בבית החתן (הביאו הרב שריה דבליצקי בשו"ע שמחות א, יז הערה צב; וכן בשערי יושר שם בשם בנו, הרב ראובן עבודי).

נו. בסידור חקת עולם (דף קצד, ב), שנדפס בירושלים תרנ"ג בהגהתו של הרב נסים עיני (מחכמי ישיבת המקובלים בית אל), הובאו דברי הט"ז (יידון להלן) שבזמנינו מברכים בכל מקום. וראו שו"ת ברכת יהודה (ח"ד אבה"ע סי' יד עמ' רמד) לרב יהודה ברכה.

נז. הרב יצחק ברכה (ברכת יצחק אבה"ע עמ' תעב) כתב שבירר ואכן כך היה מנהג ארם צובא. אמנם הרב חיים עבאדי (אור תורה שם, הערה 1) כתב שמנהג קהילות החלבים בדיל (ניו יורק) ובמקסיקו לברך, ובברכת יהודה (שם עמ' רמה) טען שמנהגם היה לברך, והרב יצחק שחיבר, רב קהילת החלבים בבואנוס-אייס, שינה את המנהג.

בילקוט יוסף הביא רק את מנהג הספרדים בירושלים. ותמוה שהתעלם ממנהג רוב העולם, לא רק האשכנזים, אלא גם טורקיה, מרוקו, תוניסיה, תימן ועוד, והיה מקום לפסוק שאין סב"ל במקום מנהג. ואולי מכיוון שלפי דרכו, בני ספרד שנהגו שלא כמורן צריכים בא"י לשנות מנהגם לפסיקת השו"ע, לכן לשיטתו אין ללמוד ממנהג הספרדים בחו"ל אלא רק

ובמאמרנו זה הראינו פנים לשיטה שיש לברך גם שלא בבית החתן והכלה, כל עוד הלכו לשם שמחת הנישואין ולא לשם צורך צדדי, והוא מנהג רוב העולם.

ונוסיף שגם לפוסקים שאין לברך אלא אם עקרו דירתם לבית השני עד סוף ימי המשתה, יש מקרים בהם גם לשיטה זו יש לצדד שמברכים - כגון כשצפוף בבית הזוג הנישא וסועדים במקום מרווח יותר (שו"ת הרדב"ז ח"ד סי' רמט, הובא בכנה"ג הגה"ט כז, וכע"ז בשו"ת אהל יוסף בסוף הספר); בבית הורי החתן (הרב בן ציון אבא שאול, הובא בבית חתנים יד, ח); בשבת, שהיא עקירה לזמן ממושך וחשוב (הרב מרדכי אליהו שם, הרב יעקב סבתו שם, הרב יצחק ברכה [עמ' תעב אות ה]); כשעוקרים דירתם למשך כמה ימים (שו"ת שערי עזרא שם); ביום השביעי והאחרון, כאשר הזוג עוקרים דירתם עד סוף ימי המשתה (הגר"מ אליהו שם, הר"ד עידאן שם). וכמובן, ביום הראשון, בסעודת החתונה (רדב"ז שם).



### ח. שינוי המציאות בזמנינו

בזמנינו לא נהוג כלל לייחד לחתן והכלה 'בית חופה', כלומר מקום שמחה אחד, בו הם לנים כל שבעת הימים ושם משמחים אותם, אלא לערוך סעודות אצל קרובי משפחה וחברים, בכל פעם בבית אחר. אדרבה, עיקר השמחה בימינו היא בבית אחרים, לא בבית החתן והכלה. כך האירוח וההכנות אינם למעמסה על הזוג הצעיר, וכך הם יכולים לגוון את הקרואים לסעודה ולשמוח בחברת מכרים מכמה מקומות שונים.

מסיבה זו, כמה מפוסקי דורנו שנקטו ששיטת השו"ע היא שלא לברך כאשר הלכו למקום אחר לשמוח באופן זמני, סברו שבימינו זו לא שמחה פגומה אלא השמחה הרגילה ולכן יברכו שבע ברכות<sup>1</sup>, ויסוד הדברים כבר מופיע ביש"ש (שם) ובט"ז (שם) ובשו"ת הרב"ך (סי' עג). וזו לשון ערוך השולחן (סב, לו):

אמנם כל עיקר דין זה נתייסד אלא כשיש מקום חופה קבוע להחתן ולהכלה עם השושבינים על כל שבעת ימי המשתה... ולכן כשסרים משם באקראי אין שם שמחה. אבל אצלנו, שהחופה היא ברחוב ואח"כ אין מקום קבוע לשבעת ימי המשתה, הדבר

ממנהג הספרדים בא". ולכן גם פסק הרב עובדיה יוסף (בית חתנים יד, ג) לברך 'אשר ברא' שלא בבית החתן, נגד סב"ל ולמרות שזו דעת מיעוט ראשונים, כי כך נהגו הספרדים בירושלים. אמנם, כמדומני שאין דרכם של הגרע"י ובניו ותלמידיו לחלק בפסקיהם בין יוצאי ספרד שגרים בא"י לאחיהם שדרים בחו"ל, מלבד במקומות ספורים (ראו עין יצחק ח"ג עמ' קל, קנ), וספריהם נכתבים מנקודת מבט של תושב הארץ.

נח. כך כתבו הרב רפאל כדיר צבאן (נפש חיה שם); הרב יוסף בירדוגו (שופריה דיוסף, אבה"ע עמ' קיח); הרב משה לוי (ברכת ה' שם); הרב חיים דוד הלוי (עשה לך רב ה, לח [מובא באוצר הפוסקים יז, עמ' מח]) וחתנו הרב שלמה לוי (צהר ל); הרב פרץ מימון (תולדות פרץ, כרך השו"ת, אבה"ע סי' ה); הרב גבריאל טולידאנו (מצעדי גבר כתובות סי' יח); הרב יהודה ברכה (שם, וכן הביא בשם הרב שמעון בעדני) ועוד.

גם כמה מן הפוסקים שהולכים אחר המנהג לברך, הורו שלאחר שינוי המציאות, גם אלו שלא נהגו לברך - יברכו (ערוך השולחן, לו; מסגרת השולחן על הקיצושו"ע שם, ד; דבר חברון ח"א אבה"ע סי' מ; שמש ומגן שם; שו"ת דברות יעקב ב, כא ועוד).

נט. שהובא בשתיקה בבית שמואל (שם סקי"ג), בישא ברכה לבעל סידור בית עובד (ח"א סימן י אות יב [דף קיז ע"א]) ובפחד יצחק (שם).

פשוט דבכל מקום שמתאספין החתן והכלה והחבורה ואוכלים ושמים שם, הוא כמקום החופה, כמו בהולך לגמרי לבית אחר או לעיר אחרת באין דעתם לחזור, דנעשה שם מקום חופה, כמ"ש. כמו כן אצלינו, כיון שאין אנו רגילים לקבוע מקום קבוע על שבעת ימי המשתה, לכן לאיזה מקום שמתאספין שם הוא מקום השמחה.<sup>ו</sup>

בימי קדם היה מקום קביעות עיקרי וביררו הראשונים מה הדין בשאר המקומות או האם ניתן להזיז את מקום הקביעות ולהוסיף עליו. בימינו אין כלל מקום קביעות עיקרי, ולכאורה זהו מקרה שונה, עליו לא דנו הראשונים. לפי אותם פוסקים, בזמן הזה, כביכול בני הזוג התנו מראש שכל מקום בו יסבו לסעודת שמחתם, הוא מקום חופתם.<sup>ז</sup>

בגמרא (כתובות ח, א) למדנו שמברכים 'שהשמחה במעונו' עוד קודם הנישואין, כאשר החלו בהכנת סעודת החתונה. והקשו הר"ן (לעיל) וראשונים נוספים על סיעת התוספות, הרי ברכה זו נעשית שלא במקום חופה (שעדיין אינה קיימת) וכיצד לשיטתם מברכים? הביאור המקובל הוא שכאשר יש בית חתנים, נפגמת השמחה כשיוצאים משם ואין לברך, אבל כאשר עדיין אין חופה, אין בהיעדרה גריעותא ומברכים 'שהשמחה במעונו' בכל מקום.<sup>ח</sup> אם כן, הסיק הרב דוד שריקי (ימין דוד על הלכות ברכת חתנים, עמ' כה), בימינו, שאין נוהגים במנהג חופת שבעת הימים, אפשר לברך שבע ברכות בכל מקום גם לפי תוספות. ואין לדחות ולהבדיל בין 'שהשמחה במעונו' לשבע הברכות, שהרי בתוספות השוו ביניהם וכתבו שמחוץ למקום חופה אין מברכים שהשמחה במעונו ולא ברכת חתנים (ואף הראשונים שהקשו את הקושיה הנ"ל על תוספות, ודאי לא חילקו בין הברכות).

יתר על כן, יש לדון בעקבות שינוי המציאות גם מן הצד ההפוך, הרי בימינו עיקר השמחה היא בבית אחרים ולא בבית הזוג הנישא, לכן, לאותה שיטה בשו"ע, אולי בזמנינו אין לברך בבית החתן והכלה, שהרי אם עושים שם סעודה, עושים זאת באופן חד פעמי ולא כמקום החגיגה הקבוע לכל שבעת הימים. וגם אם לא נקבל סברא זו כדי לברך בבית אחרים, צ"ב האם אפשר להקל כנגדה ולברך בבית החתן והכלה. ומה גם שבזמן הזה, בני זוג שעורכים סעודה בביתם, בד"כ אינם רוצים לסעוד שם אלא עושים זאת כדי שניתן יהיה לברך את שבע הברכות. כלומר, הם נשארים בביתם מחמת מצוה ולא מחמת שמחה, ולכאורה אין להם לברך, כמו הליכה לסוכה.

ו. וכדברי הברכת ה' (שם): "בזמננו שרוב הזוגות שנישאים גרים בדירה פרטית לעצמם, ולא בבית הוריהם כפי שנהגו בדורות שלפנינו, וטורח להם לערוך סעודות ולהזמין אורחים בדירתם הפרטית ושמים יותר כשעורכים סעודה לכבודם בבית אחר, לכל הדעות אפשר לברך שבע ברכות אחר בהמ"ז בסעודה שעורכים לכבודם בבית אחר, אע"פ שאינו מקום עיקר ישיבתם".

זא. בדברות יעקב (שם) ציין שבמקרה עליו לא מברכים, כתב השו"ע: "הני מילי כשדעתו לחזור אחר כך לחופתו", אבל בימינו גם כשחוזר לביתו אינו חוזר לחופתו, שהרי לא מתקנים בימינו חופה שבעה ימים, ושוב אין ביתו עדיף מבית חברו.

סב. רבי אברהם טרייז צרפתי (ברכת אברהם ח"א עמ' שכב [מהד' תשמ"ו], נדפס בהמלצת הב"י) מליץ על כך שמתחילה הותרו הבמות, ולאחר שנוסד מקום עבודה קבוע, הבמות נאסרו. וראו לעיל הערה טז.



וטעם נוסף להתיר לברך בדורנו שלא במקום חופה, הוא כדברי הרדב"ז (שם):

ומכל מקום, אם יצאו מפני שבית החופה קטן מהכיל הקרואים, מברכין שם שבע ברכות, לפי ששם הוא עיקר השמחה.

ומטעם הרדב"ז יש להורות לברך ברוב המקרים בימינו, כי בדרך כלל, דירת זוג צעיר היא קטנה ואין בה מקום לכל הסועדים, וגם המטבח שם עדיין לא מאורגן ומתורגל בעשיית סעודות מרובות משתתפים. וכפי שיציאה ממקום חופה למקום יותר מרווח מתירה לברך (שכן בית החופה כאן אינו מקום השמחה אלא המקום השני, בו נוח יותר לשמוח), כך תתיר יציאה למקום שיותר נוח לזוג הנישא לחגוג בו, ובו תהיה עיקר השמחה<sup>30</sup>.

אמנם, כמה ממורי דורנו יצאו כנגד פסיקה זו. הרב משה פנירי (בית חתנים יד, ב) הסכים שהטענה שהמציאות השתנתה היא "ברורה", אבל, לטענתו, "אין בה די כדי לחוקקה כהלכה פסוקה לברך ברכת חתנים בכל מקום", ושלוש סברות מנה: א. הראשונים הסוברים שמברכים רק במקום חופה, כתבו שחופה היא "מקום עיקר ישיבת חתן וכלה... ולא מקום העשוי לאקראי בעלמא", ועשיית סעודה בכל יום במקום אחר מוגדרת 'אקראי'. אך לענ"ד הפגם במקום אקראי הוא רק כאשר יש מקום עיקרי. ב. פעמים רבות, פגומה השמחה בסעודה הנערכת בבית אחרים - כגון כשהמוזמנים מאחרים ובני הזוג יושבים ומצפים, או שממהרים בסעודה כדי לא להטריח את המוזמנים שבאו מרחוק, או שאין מנין סועדים ובעל הבית מתדפק על דלתי השכנים, או שחלק מהמוזמנים אינם מכירים זה את זה ולא את החתן והכלה וכו'. ולענ"ד זו טענה מוזרה, וכי כשעורכים סעודה בבית החתן, לא מתחשבים במאחרים או במי שצריך לצאת מוקדם? וכי בבית החתן לעולם לא יבואו מכרים של אבי הכלה שהחתן לא מכיר וכדו'<sup>31</sup>? ב. השו"ע כתב שהבית השני נעשה עיקר דווקא אם הולך החתן לבית אחר "הוא וכל חבורתו עמו", מה שאין כן בימינו, החתן והכלה הולכים לבדם. אולם כבר העיר על דבריו בשו"ת עטרת פז (ח"א כרך ג אבה"ע סי' ח), שבכל מקום אליו החתן והכלה מגיעים, הנוכחים שם הם בני חבורתו. וכפי הנראה

30. בהמשך דבריו, הוסיף הרדב"ז: "ועוד, מסתברא לי שאין הדברים אמורים אלא בשאר סעודות, אבל בסעודה ראשונה, כיון שהחתן והכלה והשושבינים שם, שם עיקר השמחה ומברכין שבע ברכות".

הרב דוד עידאן (שם עמ' רנ) הביא תשובה אחרת של הרדב"ז (ד, ע), בה נאמר שכאשר כתוב בפוסקים כמה טעמים בדין אחד, אין להוציא ממון על פי טעם אחד לבדו, שמא אינו עיקר אלא סניף, ולכן פיקפק על היכולת לברך על פי הטעם הראשון בלבד. אמנם לענ"ד נראה ששני התירושים חד הם, לפי שטעם שניהם הוא ש"שם עיקר השמחה", ומצינו בפוסקים שהביאו את טעם הרדב"ז של מקום מרווח ובירכו על פיו, כגון בשו"ת אהל יוסף לבעל ספר שולחן גבוה שצוינה לעיל.

בברכת ה' (שם) ציין שמברכים בסעודת הנישואין אף שאינה במקום חופה, וכהסבר הרדב"ז, עיקר השמחה היא לערוך את סעודתם במקום הנישואין ולא בביתם, והוסיף שהוא הדין בשאר הימים, שמברכים במקום בו הם שמחים ולא דווקא בביתם. הרדב"ז כתב זאת רק לגבי סעודת החתונה, אולם לכאורה הטעם "כיון שהחתן והכלה והשושבינים שם, שם עיקר השמחה" שייך גם בשאר הימים. בבית חתנים (הערה ה) כתב בשם היב"א והאול"צ שאולם החתונה נחשב בית חתנים כיוון שאיכא בו שמחה מרובה, ולכאורה אלו דברי הרדב"ז.

31. אכן נראה שאם הוגו מצד עצמם לא היו רוצים ללכת לאותו מקום, אלא באים מחמת אי נעימות מול המארחים וכו', אין להם לברך, כמו במקרה שיוצאים מחמת מצוות סוכה [ר"ד שריקי (ימין דוד עמ' כה) הציע שבזה"ז מברכים גם כשהולכים מחמת הכרח, כי אין חופה כלל]. וכאשר הם שמחים להתארח אלא שאין מנין ופנים חדשות, לכו"ע אין חובה ולא הידור לחזר אחר אורח מאולץ, אלא יברכו 'אשר ברא' בלבד.

הרגיש גם הוא שאין טענותיו מוכרחות, לכן סיכם בלשון מסופקת: "אין ברור להורות לברך בכל מקום בו עשתה הסעודה לכבוד החתן"<sup>110</sup>.

ובילקוט יוסף (שם) כתב שהשו"ע לא חילק כחילוקו של הט"ז ודעימיה, ובהכרח שאינו סובר כמותם. ולענ"ד, הסיבה הפשוטה מדוע לא הזכיר זאת השו"ע, היא מפני שלא הכיר מציאות כזו. ובברכת יהודה (שם) הוסיף לדחות, שכאשר עומדת לפנינו שתיקת השו"ע, מכיוון דמילתא מסתברא היא, מרווח יותר לומר שהשו"ע מסכים לכך מאשר שהוא שולל זאת.

ובעין יצחק (ח"ג עמ' תנו) כתב שאין ללמוד מהרדב"ז לזמנינו, כי הרדב"ז פסק כשהיה המקום צר מלהכיל את כמות האנשים ואילו כאן מדובר רק במניעת טורח, ומנין שזו גם סיבה מספקת לברך? אולם לא ביאר את החילוק בין שני המקרים, ולענ"ד שניהם זו יציאה ממקום החופה למקום אחר מחמת סיבה שהיא חלק משמחת הנישואין, ולא חיצונית לה (בשונה מיציאה לסוכה). אחרת, גם יציאה למקום מרווח יותר, מ"מ יציאה היא מחוץ למקום חופה, ולא היה היתר (לשיטה זו) לברך.

הבית חתנים (יד, ב) הוסיף שמה שטענו (נפש חיה, עשה לך רב ועוד) שאם גם כיום מברכים רק במקום חופה, אם כן ביטלנו ז' ברכות בז' ימי המשתה, אין זו טענה, שכן גם בבית החתן אין חיוב לעשות בכל יום סעודה כדי להתחייב בברכות. ולענ"ד כוונתם אינה שביטלנו ברכה שחובה לברכה, אלא שלטענתם לברכה זו אין קריטריון שמחה קבוע, שאין כן, הרי בימינו הוא לא קיים ונמצא שנעלמה הברכה מהעולם, אלא לפי תוס' מברכים במציאות השלמה של השמחה כפי שהיא נוהגת בכל דור, ובימינו, שלא סועדים בבית החתן ואין אפיריון וכו', אין הם תנאי לברכה. אמנם נראה שאין טענתם זו מוכרחת, שהרי המציאות השתנתה בתחומים רבים הנוגעים לברכות, ומצינו דיונים בפוסקים האם הברכה נתקנה על גבי תנאים מציאותיים קבועים, אף שכיום הם אינם קיימים (או כמעט שלא קיימים), או שמא תנאי המציאות לחיוב הברכה משתנים גם הם<sup>111</sup>.

סו). אמנם הוסיף שם את שאמר לו הרב עובדיה יוסף, שאין סברת המברכים בגלל שינוי המציאות מוכחת כלל. ובמכתב משנת תשע"ב (קובץ משנת יוסף יט, עמוד תכב) כתב הגרע"י ש"ראוי" לספרדים להמנע מלברך, ושלא התרופפה התנגדותו.

סו). דנו הפוסקים על ברכת הודיה על ירידת גשמים, בזמנינו בו עצירת השמים אין פירושה סכנת חיים (ראו ברכת ה' ח"ד ב, עט; פניני הלכה ברכות טו, ט הערה 7 ועוד. מרדכי שומרון, 'משיב הרוח ומוריד הגשם' בעידן טכנולוגיות העל, אמונת עתיד גיליון 118, האריך לבאר מדוע גם בימינו הצורך בגשם בא"י הוא קריטי, אולם עצם העובדה שהיה צורך לכתוב מאמר שכזה מצביעה על השינוי שעברנו).

עוד דנו הפוסקים בברכה על מלך, שבימינו רוב המנהיגים אין בידם להמית ולהחיות ככל העולם על רוחם, אינם מולכים כל חייהם אלא תקופה קצובה וכו' (ראו פניני הלכה שם טו, כ ועוד).

וכן דנו בברכת שהחיינו ומחיה המתים על ראיית חבר לאחר זמן שלא התראו, לאחר פיתוח אמצעי התקשורת בזמנינו (פניני הלכה שם יז, י-יב ועוד).

ונוסף דוגמא לקולא, והיא פשוט דברי הפוסקים שיש להדליק כיום נרות שבת, ואף לברך, למרות שהם כשרגא בטיהרא (איני דן באפשרות לברך על החשמל, אלא במעמדו של הנר לאחר המצאת החשמל. ויעויין במאמרו של ידי"נ הרב יצחק מאיר יעבץ, מצוות התלויות בנרות, אמונת עתיד גיליון 114).

סוף דבר, נראות סברות אלו להתיר לברך בימינו גם לפי הפירוש הראשון ברא"ש ובשו"ע. ואין לדחות שניתן להתווכח על סברות אלו ולכן 'ספק ברכות להקל', משום שזו סברא מסתברת ויכול הפוסק להכריע את הספק ולברך". ועוד, שיש מפרשים כך בשו"ע (ולענ"ד זהו הפירוש המרווח). ועוד, שכך מנהג רוב העולם. ועוד, נראה שגם לו היה מוכרע שלא לברך, לא היתה באמירת ברכת חתנים חומרת 'ברכה לבטלה'". ובפרט שאצל חלק מהזוגות, סעודה שלא מברכים בה את כל הברכות יש בה פגימה בשמחת הנישואין שלהם.



סז). מבין הפוסקים, עושה הרב עובדיה יוסף את השימוש נרחב ביותר בכלל 'ספק ברכות להקל', ומפורשות כתב ש"בכל מחלוקת פוסקים, אין שום מורה בדורות הללו יכול להכריע מסברא לברך... אלא אם כן יש לו ראייה ברורה מהש"ס והראשונים, ודבר זה כמעט אינו בנמצא" (יביע אומר ח"ט או"ח סי' צא, הערות על שואל ונשאל ח"ה אות ג). חרף זאת, מצויים בספריו עשרות מקומות בהם הוא מכריע את הספק ומברך, כגון ברכות השחר בשעות היום המאוחרות ושעות הלילה המוקדמות (יחזה דעת ד, ד), וכגון ברכת הנותן ליעף כח, כנגד השו"ע וכנגד המנהג הקדום, ולא בעקבות קבלת האר"י (יביע אומר ח"ב או"ח סי' כה).

סח). א. הרא"ש (כתובות א, יג) הזכיר מקומות שנהגו כל הקהל ללכת בשבת אחרי התפילה עם החתן אל ביתו ולברך ז' ברכות, והשיב רב האי גאון ש"אינו מנהג יפה, אלא שאין איסור בדבר". וביאר הב"ח (סב, ז) את דבריו: "אין לומר דהויא ברכה לבטלה כיון שמברכין שלא בשעת סעודה, הא ליתא, שהרי אמרו בסתם 'מברכין ברכת חתנים כל ז' והוא שבאו פנים חדשות'. ומדלא הזכיר בגמרא שצריך לברך בסעודה, אלמא כל שבאו פנים חדשות, אפילו שלא בשעת הסעודה או בשעת הסעודה ולא אכלו שם, מברך ז' ברכות. והילכך אין איסור בדבר, אלא שאינו מנהג יפה דראוי היה לברך ז' ברכות בסעודה, שאז איכא ריבוי שמחה". וכ"כ בישא ברכה על רבנו ירוחם (דף קטו ע"ב).

שבע הברכות הן ברכות השבח, וראוי היה לברכם בכל מקום בו יש שמחת חתן וכלה, אלא שמסיבות שונות, הוסיפו חכמים תנאים לברכה, כגון הצורך בסעודה, אולם לפי רה"ג, מי שברך ללא אותו תנאי, אף שאין מנהגו יפה, לא בירך ברכה לבטלה (וראו דברי ר"ש לוי, צהר ל, שדימה זאת לברכה 'לישב בסוכה' בלי סעודה [משנ"ב תרל"ט סקמ"ח]).

וכן יש ללמוד אף באופנים נוספים שלא נתקן לברך בהם ברכת חתנים (כגון שלא במקום חופה, לפי תוס'), אם בכל זאת מברכים, אין אלו ברכות לבטלה. אין זו סיבה כדי לברך לכתחילה, אולם אנו רואים שלא מדובר כאן בחומרת ברכה לבטלה רגילה, והדבר מצטרף לעילות שמחזקות את הצד לברך.

ב. כתב הב"ח (או"ח כט, ב) שבספק ברכת שהחיינו, לא אומרים סב"ל: "ברכה שהחיינו שבאה על שמחת לבו של אדם, יכול לברך אף על פי שאינו ודאי דחייב לברך, דאינו עובר על לא תשא אם הוא שמח ומברך לו יתעלה על שהחיינו וקיימו עד הזמן הזה". כעין זה עולה גם בריב"ש (סי' תקה), ברדב"ז (א, שיט), בצ"ח (ברכות ס ע"א), בשו"ת חת"ס (או"ח סי' נה). וכן מצינו לגבי ברכות נוספות, כגון בשו"ת הלכות קטנות (א, רסד): "משום שלא נהגו לברך הרב את ריבנו, אם בירך אי הוי ברכה לבטלה. תשובה, לדעתי ברכות השבח אין שם ברכה לבטלה...". ובבית דוד (או"ח סי' שנט, דף צג ע"ג): "בברכות דקריאת שמע, שאינו אומר 'וציונו' אלא הכל הודאה למקום, אם כבר קרא ובירך וחזור ומברך, אינו מוציא שקר מפיו אלא ששונה להודות לה' שתי פעמים, ואין בזה 'לא תשא'". ולכאורה גם ברכת חתנים כך, שהיא ברכה מחמת השמחה ולפי הב"ח ודעימיה אין בה סב"ל.

והן אמת שהחמירו בזה אחרונים רבים (ראו יביע אומר ח"ד או"ח סי' נ, ובעין יצחק שהובא לעיל), אולם מצטרפים דברי הב"ח לעילות הברכה הנוספות ומטות את הכף.